

COSIMA DANNORITZER

Comprar, tirar, comprar *dokumentalen egilea*

Zaharkitzapen PROGRAMATUA

Bazen behin... Asmatzaile batek bertierako bizitzako bonbilla bat diseinatu zuen, baina, merkaturatu aurretik, asmatzaile hori hil egin zen bidaiatzen ari zen hegazkinetik modu misteriosuan erorita.

Fabrikatzaile diruzale batzuek zuntz suntsiezin baterako patentea erosi zuten, eta enpresa-artxiboen hondoan ezkutatu zuten.

Mekanikari bati ikaragarritzko dirutza ordaindu zioten ihes-hodi suntsiezin baten diseinuari uko egin zieziaion; hainbesteko dirutza, ezen luxuz inguratuta bizi ahal izan baitzuen bizitza guztian. Ala, beharbada, lasterka ikusi zuten azken aldiz, bizitza galtzeko beldurrez, atzetik soldatapeko hiltzaile bat —automobilgintzako buruek ordaindua— zuela?

Internet horrelako hiri-kondairez beteta dago. Baina egia ote dira kondaira horiek? Ba ote daude denbora asko iraun lezakeen produktuak baina industriak nahiago duenak behar baino lehen huts egin dezaten?

Nire dokumentalean, *Comprar, tirar, comprar* (*The Light Bulb Conspiracy*), frogak aurkitzen saiatu nintzen, eta hau izan zen emaitza: webguneetan aurkitu daitezkeen konspirazio-teoria guztiak baino are istorio bitxiagoa.

1924an, bonbilla-fabrikatzaile nagusiak Genevan elkartu ziren nazioarteko kartel bat sortzeko. Haien asmoa? Goritasun-bonbillen bizitza erabilgarria 1.000 orduetara murriztea. Jarduera-olde bat hasi zen mundu guztiko fabrika eta bulegoetan. Enpresetako ingeniariak harizpi ahulagoak garatu zituzten, lehen baino heren bat gutxiago irauteko diseinatuak, eta beste fabrika batzuetako ingeniariak bidali zizkien diseinuak. Karteleko zuzendaritzak isunen bidez zigortu zuen arauak hausten zituen fabrikatzaile oro. Zientzia- eta ingeniariaritzaprintzipioak irauli egin ziren, eta, bizitza erabilgarri luzeagoko modelo berriak gartzearen aurkakoa bihurtu zen, orduan, helburua: irabazi handiak lortzea, kostua edozein zela ere. “Zaharkitzapen programatua” kontzeptuaren hasiera izan zen.

1938an, asmakizun bat eman zuten eza-gutzerara, mundu guztian “estralurtarren erasoak baino iraultzaileago” gisa iragarri zutena: nylona. Patentea DuPont kimika-enpresa erraldoiarena zen, eta hark eska-

tu zien bere ingeniariak ikertu zezatela zuntz berria egokia zen galtzerdiak ekoizteko. Galtzerdi iraunkor berriak merkaturatu zituztenean, arrakasta itzela izan zuten: emakume eta gizon ilaran egon ziren haiek erosteko, eta, hainbat neskak, erakusten lehenak izateko egonezinak jota, dendatik ateratzean jantzi zituzten espaloiko lurrean jarrita.

Nylonezko galtzerdi berriek zetazko galtzerdiak baino gehiago irauten zutela ikusirik, DuPonteko kudeatzaileak kezkatu egin ziren. Salmentek beherantz egingo zuten emakume guztiak pare bat erosita-koan. Kudeatzaileek bilera bat egin zuten, eta ingeniariak agindu zien formula aldatzeko haria ahulagoa izateko eta azkarra-ko urratzeko.

1950eko hamarkadara heltzean, zaharkitzapen programatua oso zabaldua zegoen industria askotan. Ingeniariak eta diseinatzaile askori eskatu zitzaizkien beren ezagutzak erabiltzeko “death date” edo “hiltzeko eguna” zuten produktuak diseinatzeko. Adibidez, transistore bat diseinatu zuten, hiru urteko bizitza erabilgarrira mugatua, irratia oraindik epe luzeko inbertsio bat zen garaian. Automobil-fabrikatzaileek hagunen eta abatz-estalkien kalitatea eskatu zuten kontsumitzaileak konponke-

ta-lantegira sarriago joan zitezen. AEBko Kontsumitzaileen Elkarrean gertaera hori dokumentatu zuen, eta kexatu ere egin zen, baina alferrik. 1951n, estatubatuar epaile batek debekatu egin zuen bonbillak 1.000 orduko bizitza erabilgarrira mugatzea, baina fabrikatzaileek entzungor egin zioten ebazpen horri.

Bestalde, informatika merkatura iristeak aukera berriak eman dizkio zaharkitzapen programatuari. Tinta-inprimagailu askok txip kontagailu bat izaten dute, eta txip horrek errorea ematen du edo erre egiten da orri-kopuru jakin bat inprimatu ondoren. HP inprimagailuen eskuliburu teknikoak argi eta garbi adierazten du inprimagailuaren bizitza erabilgarria “18.000 orrialdekoa edo 5 urtekoa” dela, lehenago zer pasatzen den.

Tinta-kartutxo askok ere txip kontagailu bat dute, eta txip horrek jakinarazten die kontsumitzaileei tinta agortu egin dela (edo inprimagailua blokeatzen du kartutxoa aldatu arte), baina, egiatan, kartutxoak tinta izaten du oraindik: edukieraren % 30 ere, inoiz. Orain dela gutxi, Espainiako Poliziak enpresa bateko langile batzuk atxilotu zituen, zaharkitzapen programatuaren aldaera berri bat asmatzeagatik: bi txip kontagailu instalatu zituzten inprimagailuetan. Kontsumitzaileak makinarako bermearen luzapen bat

erosten bazuen, bizitza erabilgarri luzeagoa izateko programatzen zuten txipa.

Nire dokumentalerako kasu konkretuak bilatzen jarraitu nuenean, zerrenda luza-tu egin zen. Zaharkitzapen programatuaren fenomeno oso emankorra eta zabaldua zegoen, antza, nahiz eta nik hasieran uste izan enpresa diruzale gutxi batzuen jokoera zela. Dokumentala hiri-kondaira gutxi batzuei buruzko istorio izatetik

Zaharkitzapen programatuari uko egiten ez badiogu, gure kontsumo-gizartea bera zaharkituta geratzeko arriskuan egongo da.

kontsumo modernoko gizartearen azterketa oso bat izatera pasatu zen. Hazkuntza-ekonomiaren eskaeraren eta “*frequent repeat purchase*” (“erosketa sarri eta errepikatua”) industriak deiturikoaren mende dago gizarte hau, eta diseinatzaile, ingeniari eta teknikariek eragiten dute hori eta babesa ematen diote horri, beren bozondatez haren zerbitzura jarritz.

Horrela jardutearen ondorioz, gure planetako baliabide naturalen bizitza erabilga-

ria ere gutxitzen ari da, gure industrietako gero eta azkarrago zabortegietara heltzen diren kontsumo-produktu bihurtzen dituzten heinean. Hirugarren Munduan, zabor elektronikoko hilerriak hazten ari dira. Han, zakarrek kalte iraunkorra eragiten diote ingurumenari, ez baitira birziklatzen eta ekoizpen-zikloan berriro sartzen. Emaizta, baliabideen etengabeko triskantza.

Nolatan heldu gara puntu horretaraino, kontuan izanik mundua esploratu, ulertu eta hobetzeko senetik sortu zirela zientzia, ingeniari eta diseinua? Noiz utzi zioten enpresek nolakotasuna eta iraunkortasuna oinarri izanda lehian aritzeari eta salmenta sarri eta irabazi azkarak lortu nahiari atxiki?

Kontsumitzaile eta fabrikatzaile asko beren buruari galdera hori egiten hasi dira, eta diseinatzaile eta enpresaburuaren belaunaldi berri bat ezagutzak eta balio tradizionalak berraurkitzen ari da. Haien proiektuetan, zientziak, ingeniariak eta diseinuak indarrak batu dituzte helburu komun batekin: jasangarritasuna eta aurrerapena. Zaharkitzapen programatuari eta hark sortzen dituen hondakinei uko egiten ez badiogu, gure kontsumo-gizartea bera zaharkituta geratzeko arriskuan egongo da.

Bide batez, Interneteko lehen anekdota, hegazkinetik erortzeari buruzkoa, egia da. Dieter Binniger alemaniar asmatzailea hil egin zen 100.000 orduko bizitza erabilgarriko bonbillak masan ekoizten hasi baino zertxobait lehenago. Haren patentea badago oraindik ere, baina, haren heriotzatik, inork ez du nahi izan arriskatu. Bien bitartean, 1901ean —bonbillaren kartela sortu baino 23 urte lehenago— fabrikatutako bonbilla bat oraindik piztuta dago Kaliforniako suhiltzaileen sotoan, eta, ironikoa bada ere, bi webcamek baino luzeago iraun du dagoeneko. ●

Dokumentala: www.rtve.es - Comprar, tirar, comprar.
Argibide gehiago lortzeko:
www.facebook.com/ComprarTirarComprar
1901eko bonbillaren webgunea:
<http://www.centennialbulb.org/>

Betihereko bizitzako bonbilla bat. ARG.: COSIMA DANNORITZER.